

LIDOVÉ EPIŠTOLY SV. 4.

ČESKÁ VOJNA.

(1618—1620)

Napsal

J. F. KARAS.

NAKLADATELSTVÍ
FRANTIŠEK ŠVEJDA PRAHA-VIII.
KNIHKUPECTVÍ

I.

Dne 23. května 1618 propukla bouře, která už hrubě dlouho stahovala se nad českým královstvím; onoho dne byli z oken pražského hradu vyhozeni císařští místodržící Slavata a Martinic, spolu s písařem Fabriciem, později nazvaným von Hohenfall. Vyhodili je přední čeští pán, defensoři Rudolfova Majestátu a nikol: bez příčiny. Pražskou defenstrací počíná česká vojna, počíná bělohorská tragedie národa. Neuškodí tedy: uvědomit si, co předcházelo.

V dřívějších dobách náboženství bylo alfou i omégou člověkovu obzoru;; nebylo pevně disciplinovaných věd, učených politických, sociologických knih — náboženství do jisté míry snažilo se vyplnit mezeru a obsáhnout všechna pole, poučuje člověka o původu světa, neboť člověk, hledě okolo sebe, na lesy, traviny, zvěř, na slunce a hvězdy, na ohromná moře, udiveně ptal se: a kdo tohle vše učinil, kterak povstal náš vesmír? Odpovídá mu tedy genesis, ovšem po svém. Lidstvu bylo nutno zachovávat různá hygienická

opatření, a hle, v knihách Mojžíšových nacházíme celý Regiment zdraví, na onu dobu důmyslná opatření hygienická, probraná až do detailů (na př. o manželství, o nesměšování krve sňatkem, o souloži atd.). Sociální řád starých byl přímo strašlivý, a Kristus slovy: milovati budeš bližního svého, nařizuje nový sociální řád, konec protivenství, násilí, počátek všeobecné lásky. Samuel v politice královládu povýšuje na Bohem uznávanou formu státní. Z filosofie přejímá křesťanství nejeden názor Platonův i Aristotelův. Na mohamedanismu (koran!!) vidíme nejjasněji, kterak věrouka snaží se ovládnout celého člověka, osadit všechna pole duchovní činnosti, zabránit volnému bádání.

Dnes nedovedeme vždy správně pochopit, čím byla našim předkům náboženská otázka, neboť naši pozornost upoutává až příliš ruch dne, politika, život kulturní, vědecká bádání, noviny, poskytující tolik impulsů i tolik svodů, odvádějících mysl člověkovu hned do Ameriky nebo do Asie, hned k běžným klopotám dne — my lidé moderní doby jen s námahou soustřeďujeme se k čistě duchovnímu rozjímání, leč naši předkové měli tak málo knih zábavných, novin vůbec neměli, také nebylo drah, cestování bylo drahé, namáhavé i nebezpečné, byli tedy odkázáni téměř úplně na svůj koutek, na svůj úzký obzor a v prázdných chvílích přímo museli se oddat náboženskému hloubání, když o jiném tajemnějším bádání lze nebylo. Náboženství zmocnilo se též i umění, literatury — knihovnu středověkého člověka vedle několika málo spisů dobrodružně ry-

třískách vyplňují hlavně náboženské legendy o životech svatých, o podivných zázracích, anebo suše-
učené traktáty dogmatické.

Hloubalům neušlo časem, že jest dost veliký rozkol mezi teorií křesťanství a mezi praxí — v legendách lidé stávají se světci, že rozdali majetek a mřeli v chudobě žebráků — také Kristus přikazuje chudobu (jdi, rozdej statek svůj chudým a pak následuj mne), leč v praxi ani boží služebníci nedbali základu Kristova učení, hromadili dobře placené funkce, sbírali mamon, jakoby ostentativně pohrdali královstvím nebeským.

Ve všech dobách vyskytovali se mužové, kteří odsuzovali takovou víru, která je podstatně jinou ve slovech, jinou ve skutcích, ale nám Čechům náleží primát, že jsme se pokusili o radikální nápravu církve, náboženství a běžného sociálního řádu. Hus jest jedním z ohromujících mezníků v dějinách lidské myšlenky a je ukazovatelem nové cesty. Hus, mistr Jeroným Pražský, Jakoubek, Koranda, Želivský atd. budují na veliké budově reformace náboženské i na reformaci sociální. Husem a Tábority počíná český demokratism; žel, svět nepochopil tohoto ducha, Hus, Jeroným upáleni jsou v Kostnici a na demokracii českou táhly německé i uherské zbrojné houfy. V bojích zhynulo tak mnohé z toho, co jsme chtěli; aby jedno bylo obhlášeno, druhé muselo býti předmětem kompromisu se stranami a roku 1434, po téměř šestnáctiletém vítězení české myšlenky v poradách i na bojištích, s Táborci u Lipan poražen český demokratism, odstaven — a kompaktáta brzdila rozvoj duchovní. Než přes

to přece stojí Čechy za Jiříka Poděbradského v čele Evropy, ačkoli nejsou největším ze států, jsou přece největším ohniském duševním, nejznamenitějším rozsévatelem.

Za vlády Jagellonců Čechy opustily svoje vynikající místo. Uvnitř země rostl květ Česko-bratrství, leč oficielní utrakvism hluboce upadá, mravně už neliší se od toho, proti čemu byl vztýčen v dobách mistra Jana, Žižky a Holého.... Roku 1526 dosedl na český trůn Ferdinand I., Habsburk, oddaný katolík a muž pevného ducha, odhodlaný přinavrátit Čechy do římského ovčince. Od onoho léta páně vlastně počíná pravá protireformace, jejíž výsledkem byla česká válka. Ovšem, ani Ferdinand I., ani druhý Habsburk, Karel V., který vládl v Němcích, neměli pevného plánu, chtěli něco, neznali však cest, prostředků. Na cesty ukázaly jim a prostředky daly teprve koncil tridentský (sešel se v letech 1545—1552 a v letech 1562—1563) a založení řádu jezuitského (Ignáciem z Loyoly, Španělem, r. 1540). V Němcích vítězilo sice lutherství, ale porážka ligy šmalkadské (u Mühlberka 1547) zabrzdila jeho rozvoj a Ferdinand I. počal účtovat s Čechy za to, že nechtěli pod jeho praporem krváct za Řím. Onoho roku byli sice popraveni jen čtyři „čeští rebellové“, ale za to hodně oklestěna svoboda měst královských — a zastrašeny sněmy. S městy zlomen je zbytek demokratického ducha, jenž, nemaje opory jinde, tam byl se uchýtil. V letech 1555—1556 pod patronací Kanisiovou přesídlil do Prahy řád jezuitský — roku 1556 počal svoje protireformační

dílo zřízením škol, v nichž měl býti otupen duch české mládeže.

Katolicismus byl tehda v Čechách, na Moravě, ve Slezsku hrubě slabý, neznatelný. Byl v úpadku téměř nezadržitelném, přes všechnu přízeň vládní neměl ani řádných kněží, ani věřících — hlásilo se k němu pouze několik pánů — a ti ještě více z ohledu na císaře, nežli na vlastní svědomí. Na př. Pernštýnové Jaroslav a Vratislav, synové horlivého lutherána Jana Bohatého. Z měst byl vytlačen už téměř úplně, jen v Plzni byl v převaze a v Budějovicích. Ale jesuité „probouzeli“ novou generaci, bojovnou, útočnou, cele oddanou řádu, ecclesii (církvi), a získávali konverty mezi českomoravskou šlechtou; nejčastěji pohnutkou ke konversi (přestupu) byla zlítnost, veliká touha po osobním prospěchu. Třeba u Viléma Slavaty a u Albrechta z Valdštejna. I Karel z Lichtenštejna přestoupil k učení pod jednou hlavně proto, aby se mohl uplatnit v politice, u dvora Rudolfova, přísné katolického.

Mnoho také způsobily cizozemky, s nimiž se česká šlechta ženila; bohatý pán Vilém Rožmberk první tři ženy hledal v cizině; pan Vratislav z Pernštýna, nejvyšší kancléř české říše, vzal si Španělku Marii Manriquezovnu de Lara y Mendosa, nejpřednější bojovnici za ideje římské a štědrou podporovatelku jesuitů. Její dcera Polyxena, provdala se za Viléma z Rožmberka, mladá růžička za plesnivého dědka — jistě nešlo tu o amory, ale o důležité pohledy politické, o Řím, o ecclesii, již i ženská vulva byla dočrá, když vedla pana manžela. Po smrti Vilémově provdala

se za dlouholetého kancléře Zdeňka z Lobkovic, nejsřatějšího nepřítel reformace a pernštýnský „salon“ pražský byl střediskem všech odpůrců českého národa a nepřátel svobody svědomí. Také pan Adam z Ditrichštejna, otec smutně proslulého kardinála olomouckého, vzal si Španělku. Páni z Hradce a mnozí jiní z katolíků ohlíželi se po nevěstách za hranicemi. Lucii Otylii z Hradce, dědičku velikého bohatství, vzal si chudý Vilém Slavata, jenž přestoupil z učení bratrského k straně pod jednou a odtud stal se jednou z nejvlivnějších osobností v Čechách.

Jesuité pracovali školou, knihou, divadlem, kázáním, zaváděním poutí a skvělých processí, vůbec pompou a tajuplností obřadů, mocně působících na nehlubokou, leč nábožensky vnímavou mysl. Uvnitř železně disciplinováni (jejich heslem bylo perinde ac cadaver, t. j. přijímat rozkazy představených jako mrtvola, nehlobat o nich, poslechnout a jde-li o řád, podříditi osobní zálibu i prospěch), vojensky uspořádání bývalým španělským soldátem Loyolou, duchovně vyzbrojeni hladkým, nadaným Petrem Kanisiem (Canisius vlastně slul de Hondt a pocházel z Nizozemí), pracovali tak, že vždycky říkali půl pravdy a tou půlí lstně zakryli pravdu celou; pro svoje školy vyklestili, „upravili“ autory staré, pohan-ské, i novověké, šikovným uspořádáním díla docílili, že pravý opak (řádu nepohodlné) myšlénky spysovatelovy byl považován za jeho myšlénku; lze vždy citovat tak i autora nám nepřátelského, aby se zdálo, že nám vlastně dává za pravdu — v moderní době totéž prováděli kle-

rikálové s Havlíčkem, Palackým, Třebízským, ba i s Nerudou.. Ve školách zřídili bratrstva sdálská, jež starala se o vnitřní disciplinu studentských kohort. Vyzvedli kultus mariánský, hodilo se jim vše mysteriósni, znali dobře lidskou povahu. Divadly a vnější okázalostí vábili k sobě lid. Pracovali neúnavně — přes to jejich kořist byla celkem nehrubá, národa neobrátili, Praha jich nedbala. Avšak vychovali novou bojovnou generaci, Martinice, Cerníny, Lobkovice, Michny z Vacínova. Jesuité vrhli pochodeň sváru v království a bylo jen otázkou času, kdy vzplane celé, kdy národ udusí se v kouři požáru...

II.

Ferdinandovi I. nepodařilo se přinavrátit Čechy — roku 1547 „slibn“ začal českou povahu lámat, avšak pro strach turecký nemohl pokračovat na započatém díle, stejně radikálně. Zemřel r. 1564. Po něm nastoupil syn Maxmilián, tajný evangelík. Oženil se ve Španělsích, s dcerou Karla V. a španělská žena na jedné vyhlídka na možnost španělského dědictví na druhé straně, způsobily, že neodhodlal se postavit v čelo reformace. Leč také neutlačoval těch, s nimiž niterně sympatisoval, snažil se o zachování vnitřního míru, klouzal jak dovedl mezi proudy. Zemřel r. 1576 a po něm následoval nejstarší syn Rudolf, známý veliký milovník starožitností, umění, přítel alchymie i astrologie. Rudolf neměl zdravého rozumu, po prabábě Johanně Arragonské zdědil nějakou krûpěj šílené krve. Neože-

nil se, neboť stále se obával pletich, nikomu nedůvěřoval, chyba astrologům, kteří jej šejdířsky tahali za nos. O vládu příliš se nestaral, vládlo se tehda podle hesla: po nás ať přijde potopa. Nejmocnějšími osobami u dvora byli jeho komorníci Makovský a po něm tyrolský žid Filip Lang.

V ohledu náboženském Rudolf nadržoval straně pod jednou; Bratry pronásledoval, roku 1602 obnovil proti nim ostré, dávno zapomenuté mandáty — a také s Uhry rozešel se pro příkré zasahování do náboženských otázek. V letech 1604—1606 zabouřilo v Uhrách povstání, jemuž v čele stanul sedmihradský šlechtic Štěpán Bočkaj, kalvín, smělý voják. A císař musel kapitulovat. S Turky vedl Rudolf II. hrubě dlouhou vojnu, také se štěstím nevalným. Turci byli tehda pány značné části Uher, drželi Budapešť a tlačili se až k Ostrihomu, k Rábu, k Tokaji.

Od roku 1561 měla Praha opět katolického arcibiskupa (prvním byl horlivý Antonín Prus z Mohelnice, Němec —), od roku 1562 král osoboval si právo osazovat konsistoř podobojích a ovšem lidmi, kteří se mu hodili. Tak počínal útok. Novoutrakvisté (čeští přívrženci protestantismu) roku 1575 spojili se s Českými bratry k společné obraně na podkladě tak zv. české konfessí a volili si defensory víry.

Hned po smrti císaře Maxmiliána II. počato s násilnou protireformací; napřed pokatoličeny Tyroly — tam bylo nehrubě evangelíků — také Štyrsko neubránilo se nátlaku, zvláště za Ferdinanda II. (vládl tam od roku 1596), jenž vypo-

věděl všechny evangelické kazatele a zemi pacifikoval dragouny i šibenicemi. Mnohem později došlo na obojí Rakousy — za arciknížete Albrechta a biskupa Khesla protireformace hrubě nepostoupila, ačkoli protestanté ztratili vídeňskou universitu. Na Moravě začínal protireformaci kardinál Ditrichštejn, v Čechách pán Jarošlav Bořita z Martinic a Zdeněk Popel z Lobkovic, arcibiskup a jeho pomocníci, jesuité, Lohelius, kovaný Němec sršatý.

Roku 1608 došlo k viditelnému rozkolu v rodě habsburském, Rudolfův bratr Matyáš, místodržící v Uhrách, získal Maďary, Rakušany a Moravany proti Rudolfovi — šlo na oko o ratifikaci mírové smlouvy vídeňské a žitvatorocké, s Uhry a s Turky — Rudolf zdráhal se ony mírové smlouvy uznat, podepsat a Turci hrozili novou vojnu. Ve skutečnosti šlo o nástupnictví po bezdětném Rudolfovi — nejstarší z bratrů, ctižádostivý Matyáš obával se, aby nebyl pominut a chtěl za dobré paměti urvat, co se dalo urvat. Smlouvou v Libni vzdal se Rudolf Moravy, obojích Rakous a Uher ve prospěch Matyášův, sám zůstal pánem v Čechách, Lužici a ve Slezsku (a ovšem císařem německým). Strany protiřímské využily oslabení Rudolfova k vymožení t. zv. Majestátu, jímž všechna vyznání postavena sobě na roveň. Majestát (podepsaný 9. července 1609) uznával českou konfessi z r. 1575 a dovoloval stavům osazovat konsistoř, jež měla opatřovat evangelíky potřebnými kněžími, dal jim správu pražské university, dovolil volit defensory a také anuloval pro Čechy tak zvané ius reformandi, to jest právo, podle

něhož každá vrchnost mohla svoje poddané nutit k libovolnému učení. V porovnání mezi králem a stavy jasně vyřknuto, že poddaní smějí si budovat nekatolické chrámy na statcích královských, ale opomenuto slovně podotknout, že totéž platí i pro statky církevní, jež od pradávna bývaly právem pokládány za příslušenství královské komory. Majestát evangelickým stranám dával mnoho — dával jim ovšem jen to, nač měly právo a co jim, ne sice písemně, ale mlčky dával už zesnulý císař Maxmilián — a katolíkům nic z jejich práva nebral, co jim vzal, bylo nadpráví nad ostatními a k onomu nadpráví nebyli oprávněni ani početností (zaujímalí všeho všady nějakých 6—8 procent zemského obyvatelstva) ani logikou vývojovou. Nadpráví je vždycky ohavné, ať vykonává je ten či onen a proto katolíci ztratili pouze to, co jim nepatřilo, co bylo nemravné — leč sami nebyli podřízeni evangelíkům, i jim onen Majestát zaručoval možnost vývoje. Mohli býti tedy spokojeni, leč nebyli — Zdeněk z Lobkovic, nejvyšší kancléř, odepřel podepsat Majestát a také Martinic i Slavata ostře proti němu brojili.

Zatím docházelo k sbírání sil i v Němcích; roku 1608 založena obranná protestantská Unie (na popud Kristiána z Anhaltu, Fridricha Falckého atd.) a r. 1609 katolická liga pod bavorským vévodou Maxmiliánem, Wittelsbachem. Na obzoru stahovala se černá mračna. Francie už bezmála sto let zápasila se španělskými Habsburky o primát v Evropě a třeba nyní mír, od r. 1589 (vlastně od r. 1593, kdy zlomen všechn

odpor) vládl ve Francii Jindřich IV., bývalý protestant a v nitru přívrženec protestantismu, nepřítel Habsburků. Jindřich IV. byl jedním z nejmohutnějších politiků, jež Francie zrodila. Roku 1598 vydal edikt nantský, jímž upokojil Francii po stránce náboženské (edikt je podoben Rudolfovu Majestátu) a nyní připravoval se k boji s Habsburky; proto všimal si bedlivě všech věcí v Německu, v Nizozemí i v Čechách a obratně podporoval vše, co mohlo Habsburkům podrazit nohy. Protože Habsburkové byli katolíky, Jindřich navázal styky s protestanty. A moc protestantstva byla hrubě značná: reformace převládla na poloostrově Skandinavském, v Dánsku, v Německu, v Nizozemsku, v Anglii, v Čechách, na Moravě, ve Slezích, v Lužici, v Uhrách, v obojích Rakousích, v menšině byla ve Francii, v Savojsku a na Litvě. Pohlédneme-li na mapu Evropy a povážíme-li, že celé Rusko bylo pravoslavné a nepletlo se do náboženských sporů západoevropských, že celý Balkán s Rumunskem a části Uher byl tureckým a co ipso podléhal politickému vlivu islamu, vidíme, že protestantism s katolicismem byl asi tak v rovnováze sil.

Schylovalo se k ohromné válce, již měla se účastnit polovice známého tehdy světa; plamen už byl vržen na hranici a hořlavin všude dost — rozpory náboženské připravily půdu tomu, co mělo přijít. Jindřichovi IV. šlo ovšem především o cíl politický, o zeslabení moci Habsburků v Evropě. Leč ve chvíli, kdy válka měla propuknout, fanatic Francois Ravailac, prý na popud jesuitů, zavraždil (14. května 1610) krále Jindřicha IV.

a Francie opustila politické směrnice Jindřichovy — téměř patnáct let, v Evropě nejkritičtějších, vlivem jesuitů a Vlachů provozovala politiku Habsburkům přátelskou a teprve kardinál Richelieu vrátil se po roku 1624 k zapomenutým tradicím politiky Jindřichovy.

III.

Hned po násilné smrti Jindřichově učiněn pokus o útok za svobodu náboženskou; zdálo se, že Rudolfův bratr Matyáš poněkud nadržuje protestantům a že nesplnil by nadějí římské strany; proto fanaticové spojili se s mladým biskupem Pasovským, arcivévodou Leopoldem, bratrem Ferdinanda Štyrského; Leopold měl stát se nástupcem Rudolfovým a ostrým mečem Říma; byl to mladík neobyčejně ctižádostivý, bojovný, milovník rytířských kratochvílí, o svoje biskupství pasovské hrubě nestaral se, miloval krásné paní a číši, kostky, nádheru dvorskou, snil nikoli o kardinálském klobouku nebo o pověsti učence, ale o korunách německé a české. Počátkem roku 1611 podnikl s tak zv. rotou pasovskou, již velel pověstný dobrodruh Ramée, záhubný vpád do Čech, lstí zmocnil se Budějovic a po nich i jiných měst a zámků jihočeských, uhodil na Beroun a odtud na Prahu; podařilo se mu opanovat Malou Stranu a Hradčany, leč plán zmařen váhavostí Rudolfovou, horlivostí českých stavů, kteří chutě tehdy chystali se k vojně a zakročením Matyášovými, jenž včas pochopil, že běží o jeho kůži.

Pasovští v Čechách ukrutně řádili, s lidem jednali hůře nežli s dobyt看, pálili, drancovali, znásilňovali ženské pohlaví, a to především podrazilo nohy biskupu Leopoldovi, jejich patronu; Čechové nenaučili se trpělivě snášet násilí, kvůli cizáckou. Stavovské vojsko tedy valem rostlo a Leopoldovi hrozilo obklíčení — proto ruče musel z Čech prchat. Matyáš přitřhl k Praze a Rudolf II. musel nyní vzdát se i české koruny. Za nedlouho — r. 1612 v lednu — zemřel, vedle nemoci hubil jej i bezmezný, leč také bezmocný vztek. A na trůn dosedl Matyáš, jehož dědicem ustanoven Ferdinand Štyrský, známý svojí příkrou protireformační činností. Čechové ovšem zdráhali se Ferdinanda přijmout za krále, avšak intrikami dvorské strany (pod jednou) byli rozděleni a ustrašení, takže r. 1617 jen několik „volitelů“ odvážilo se brojit proti „přijetí“ Ferdinanda za krále českého; nejrozhodněji vystupovali dva Němci, Matyáš hrabě Thurn a Colona z Felsu.

Hned po korunovaci Ferdinandově strana římská zvedla hlavu, zplesala, počala hrubě pyšně vzpínat se nad ostatní a hrozit evangelíkům; kutnohorský mincmistr Vřesovec hrozí stavům, že svých prázdných makovic neodnesou z Prahy a také paní Polyxena z Lobkovic hrozí tresty, popravami — všichni tuší, že nyní přiblížil se okamžik, kdy katolická menšina v zemi zatočí s většinou bez ohledu na právo, na platné výsady Majestátu. A hrozby strany pod jednou znervosňovaly strany ostatní — tyto hrozby, spolu s násilím, jež následovalo, byly pravou příčinou povstání českého.

Nejsou

tedy původci českého povstání z r. 1618 Čechové, strany evangelické, ale Vídeň, dvůr, jesuité, strana pod jednou. Krev, jež byla tehda prolita, padá na onu menšinu, která chtěla vládnout většině terrorem, bezuzdnou tyraníí.

Po hrozbách Vřesovcových brzy následovaly činy; především Thurn ssazen z výnosného i vlivného purkrabství karlstýnského a onen úřad byl dán jeho úhlavnímu nepříteli, Bořitovi z Martinic, ze strany pod jednou. Thurn musel v tom vidět očitě trestání za to, že zdráhal se uznat požadavek Habsburků, jímž Čechům upíráno právo krále voliti si. Hned na to censura knih vydána kanceláři královské — to jest straně pod jednou a lze si pomyslit, kterak nepřátelé censurovali! Císař Matyáš přesídlil do Vídně a v Čechách zůstavil deset místodržících, z nichž sedm bylo rozhodných katolíků — mezi nimi oba vůdcové Slavata i Martinic — a jen tři nekatolíci, avšak pochybní, z nekatolických do tohoto „presidia“ nedostal se ani jeden vůdce. Povážíme-li, že k straně pod jednou tehda nehlásila se ani jedna desítina obyvatel země české, po právu náležel by jí místodržící jeden a evangelíkům devět — leč císař to — na popud Ferdinanda II., kancléře Lobkovice, Slavaty, Michny, Martinice — obrátil. A rána musela býti pochopena, musela zabolet. V Praze strana pod jednou pokoušela se vyrvat Bratřím staroslavný Betlém, rodiště husitství, české reformace. Na statcích královských arcibiskup sází jen

katolické faráře. Protireformace začíná i ve městech královských, na popud Ferdinanda II. vláda omezuje silně obecní autonomii a podřizuje města téměř úplně královským rychtářům, stvůrám podkomořího Purkarta Točníka a strany pod jednou. Tak začal útok Římanů a události v Broumově i v Hrobích napětí dovršily. Tam katolíci zapečetili nebo pobořili protestantské kostely. Proti zřejmému duchu Majestátu. A císař, jenž na Majestát přísahal — to vše schválil.

Čeští defensoři (obránci) víry konečně odhodlali se k rázným činům. 5. března 1618 sešel se v koleji Karlově stavovský sněm — leč překvapil hrubě malou účastí měst, ustrašených podkomoří Točníkem. Strana pod jednou rozpoutala všechny možný terror, aby sjezd zmařila nebo aspoň oslabila. Přes to účastníci zúplna nepoklesli na duchu; sepsali svoje stížnosti ve věcech víry a poslali je císaři; sjezd odročen do máje, aby císař nabyl času zodpovědět stížnost.

Císař odpověděl brzy; ostře; zamítl stížnost ve všech bodech a všechny další sjezdy — proti všemu právu — prostě zakázal. Avšak stavové neulekli se; kostky už byly vrženy, viděli, že by jim nezbylo, leč poddat se katolické menšině na milost i nemilost, vzdát se i svojí víry — nic menšího strana pod jednou přece nežádala! A proto rozhodli se přijmout boj, ač skončí jakkoliv. Císař, vidě českou neústupnost, podle rady Khleslovy poslal defensorům nový list, obojetný, plný otcovského napomínání, avšak proud už nebylo lze zastavit, už vystoupil z břehů!

Dne 21. května, přes všechno zakazování, sešli se páni stavové znovu -- tentokráte i města byla četněji zastoupena. A mluvilo se daleko rozhodněji nežli dříve. Proskočily pověsti, že místodržící (kteří zvali stavy na hrad pražský, aby tam vyslechli znění nového listu císařova) hodlají defensory zajmout brannou rukou; tomu bylo lze uvěřit, Slavata, Martinic a jejich náhončí Michna byli všeho schopni. Proto stavové vzkázali, že přijdou na hrad pouze tehda, bude-li jim dovoleno přijít v plné zbroji. A místodržící k tomu přivolili. U Montágů na Malé Straně však večer 22. května (dům tehda náležel Smiřickým) sešli se vůdcové hnutí Matyáš hrabě Thurn, Colona z Felsu, Václav Vilém z Roupova, Jan Albrecht Smiřický (mladý muž, avšak jeden z nejlepších; z nejhorlivějších), Oldřich Kinský, Šlik hrabě z Pozaunu a Václav Budovec z Budova. Tam usnesena defenestrace — vyhození císařských místodržících z okna. Uznáno, že Čechům nezbývá nic jiného nežli zvednout rukavici, hozenou jim stranou pod jednou i dvorem — a chtěli spálit za sebou všechny mosty, neboť věděli, že mnozí z protestantů neodhodlali by se k přímému boji, kdyby zůstala sebe menší čáka na smlouvání.

Následujícího dne stavové táhli na hrad v plné zbroji a s ozbrojeným služebnictvem, leč hrubá většina nic nevěděla o úradě v domě Smiřických, netušila, oč půjde. Mnozí byli vzrušeni, zvláště neslýchaným nátlakem na Prahu, aby se postavila proti hnutí stavoskému. Z místodržících dostavili se jen čtyři, dva mírní snášenliví, nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka a velký převor maltán-

ský Matouš Děpold Strakonický, dva bojovní: Vilém Slavata z Chlumu a Jaroslav Bořita z Martinic; zrzavý sekretář Michna z Vacínova doslechl oč jde a včas uprchl do Vídně; zastupoval jej písař Fabricius Treller.

Pavel z Říčan přečetl ohrazení stavů a žádal o odpověď na otázku, kdo radil v Praze k zamítavému listu císařovu. Strhl se hukl, do něhož vmísili se i stavové ostatní, posléze hněv dostoupil vrcholu a toho použil hrabě Thurn; kázal vyvést z kanceláře nejvyššího purkrabího a velkého převora; po té prohlásil Slavatu a Martinice za rušitele pokoje obecného a nepřátele Majestátu, zasypal je obžalobami; stavové přizvukovali mu, křičeli, aby oba škůdcové byli zavřeni do Černé věže, tu a tam proskočil hlas rozhořčenější, volající po okamžitém ztrestání obou místodržících smrtí. Slavata s Martinicem hnuli se, jakoby chtěli odejít, leč Kinský zastoupil jim cestu, hrabě Thurn uchopil Slavatu, Vilém Starší z Lobkovic zachytil Martinice, na něhož nyní vrhl se Kinský s Říčanem, Smiřickým a Pavlem Kaplířem; dovlékli jej k oknu a vyhodili; pak chutě pomohli Thurnovi, vláčejícímu těžkého Slavatu. Když i Slavata padl do příkopu, napletl se rozčileným stavům pod ruku Fabricius a vyhozen také, ačkoli proti němu nic podstatného páni neměli. V poledne už celá Praha věděla o defenestraci a přijala ji s okázalým souhlasem.

Nikdo z vyhozených neutrpěl větších škod na zdraví, ačkoli spadli se znamenité výše; jesuité hned připočetli to zázraku — evangelíci „zázrak“

snažili se vysvětliti fysicky: že prý vyhození spadli na hromadu smetí, ležícího právě pod okny. Spíše lze však předpokládati, že jejich pláště — nosily se tehda španělské pláštěky, jež tvořily součást společenského oděvu a proto neodkládaly se ve společnosti — při padání hrály roli jakéhosi padáku. Nejméně utrpěl Fabricius, jenž neprodleně upaloval z přskopu a z Prahy, nejvíce Slavata, jenž čas poležel si v paláci paní Polyxeny z Lobkovic. Martinic uprchl v přestrojení do Bavor. Za ním přechali arcibiskup, opat broumovský a jiní, ačkoli stavové hned vyhlásili, že jejich čin nesměruje proti straně pod jednou, nýbrž jen proti škůdcům Majestátu. Dne 25. května zvolili si 30 direktorů, po desíti z každého ze tří stavů (panského, rytířského a městského). Sedláci a ovšem také dělníci tehda neměli vůbec žádných politických práv, ti stáli stranou, nikdo se jich neptal po souhlasu.

Jisto je, že Slavata a Martinic provokovali strany evangelické, že zamýšleli zrušit Majestát Rudolfův, že jim běželo o znásilňování většiny. A každé znásilňování většiny je nemravné, ať je podniká kdokoli a ve jménu čehokoli. Násilí vůbec nelze ospravedlniti a oba místodržící, spolu s jinými, páchali násilí — proto na defenestraci možno hleděti jako na trest, na poslední prostředek uštvaných. Mělo české povstání naději na úspěch? Mělo, pakli by se byl za ně postavil celý národ a rázně, jako v dobách Husových postavil se za ideu Husovu. Nyní běželo o totéž, o svobodu svědomí a proto každý byl zvědav, co učiní národ.

IV.

Do Vídně zpráva o pražské defenestraci došla 27. května 1618 a překvapila, vzrušila dvůr. Císař byl polekán, chápal, že události vyvíjí se jinak nežli si představoval. Matyáš byl z oněch povah nerozhodných, které jen za zvláštní shody okolností mohou dosáhnouti nějakého úspěchu. Nemiloval vojen, zvláště nyní, když byl stár a churav. Také jeho přední rádce, kardinál Melchior Khlesl, nepřál si vojny s Čechy, bál se, aby ona vojna nezměnila se v krutou vojnu evropskou a aby věc Říma, ecclesie neutrpěla. Císař byl tedy i přes defenestraci ochoten k smlouvání, leč mladší Ferdinand, podněcován jesuity a také Zdeňkem Lobkovicem a soudruhy, přál si vojny. Ferdinand byl vychován jesuity a hleděl na vše jejich očima; poměrům v Čechách naprosto nerozuměl a poměrně snadné vítězství nad protestanty štyrskými jen podporovalo bojovnou jeho náladu. Chtěl být mečem církve — tento zasmušilý kníže, mlčenlivý, snad měl také nějaké sny, kdož ví, snad chtěl býti druhým Karlem Velikým, snad zatoužil po gloriole římského světce? Nebyl velikým duchem, leč ecclesia tak ráda plýtvala dary, jež ji nic nestály a jesuité zajisté uměli podněcovat, lichotit. I španělský vyslanec radil k nepovolnosti, k válce.

Španělsko tehda proslulo úžasným fanatismem náboženským, vypěstěným během kolika staletí; v bojích s mohamedánskými, příčinlivými Maury onen fanatism byl pojítkem a podněcoval ke skut-

kům šíleně odváživým; kněz, mnich potulný i loutna oslavovali hrdinu, jenž vyznamenal se v boji s „nevěřícími“ nebo s kacíři. Maurové přímo strašlivým způsobem vyvraždění a od oněch dob Španělsko, dříve ráj na zemi, proměňovalo se v poušť. Když v Nizozemí (které tehda náleželo Španělům) ozvala se reformace, spolu s touhou po samostatnosti, ubil ji Španěl, vévoda z Alby tak strašlivým pronásledováním, že jemu podobného snad nenalezneme v dějinách světových; části Nizozemí (asi nynější Holandsko) podařilo se po urputném zápolení a za podpory Anglie uhájit samostatnost i víru, leč druhá část (asi nynější Belgie) podlehla Španělům a nastala vláda terroru, šibenic. Španělské ukrutnosti ve světě staly se příslovečnými. Doma, ve Španělech, nebylo lépe. Každý jen poněkud nepohodlný projev ducha potlačen inkvisicí. Nebylo země, v níž by lidé tak snadno přijali hrůzovládu inquisice, jako ve Španělech — fanatism širokých mass byl její nejpevnější oporou a udržela se až do časů Napoleonových. Španělsko vychovalo přední borce protireformační; jeho synové stáli u kolébky jezuitského řádu a z jeho dcer zrodili se nejurputnější nepřátelé svobody, svědomí, demokracie i duchovního vývoje. Toto Španělsko hrálo svou vynikající roli v české válce, bez jeho vojenské a finanční pomoci nikdy nepodařilo by se Čechy přemoci i přes to, že samí na válku nebyli připraveni.

Na popud Ferdinandův zatčen byl „mírumilovný“ kardinál Khlesl a uvězněn na zámku Ambrasu v Tyrolích. Melchior Khlesl byl velikým

nepřítelem reformace a škůdcem české věci po mnoho let, leč k válce nemohl radit — už z toho důvodu, že také císař na boj nebyl připraven, že ani peněz nebylo, ani vojska, ani schopných vojevůdců. Válka je vždycky hazardní hrou, příliš hazardní, aby se jí odvážil člověk opravdu moudrý; leda blázen sází vše, co má, na poslední kartu. Válka, i vítězná, vždycky přináší více škody nežli užitku. A bylo nebezpečno zašlárat do „vosího hnízda“ protestantského, vyvolat hrůzu světové války, teprve před několika měsíci zažehnané mírem s Benáťany. To vše věděl Melchior Khlesl a nevěděl Ferdinand. Khlesl tedy odstraněn, uvězněn a válka počala. Nebylo těžko ji počít. Stačilo několik provokací, aby vypukla, stačilo škrtnutí perem na jednom zatýkacím rozkaze, leč nebylo snadno ukončit ji, když vlny převalily se panstvu přes hlavy. Trvala jen — třicet let. A způsobila spousty, které ani v následujícím století nebyly odstraněny. Celé říše ona třicetiletá vojna proměnila v poušť, v jediné rumiště, nad nímž lkály ubohé zbytky obyvatelstva, vyhladovělého, uštvaneého, podobného přízrakům a nočním příšerám.

Čechové oznamovali Matyášů listem ze dne 26. května 1618, že se zdvihli proti škůdcům svobod náboženství, ale nikoli proti němu jako českému králi — přes to však připravovali se k vojně, neboť znali tak trochu vídeňské zákulisí a Thurn nebyl tak hloupý, za jak hloupého jej považovali jesuité. I moudrý Budovec chápal, že k utkání mezi protestanty i katolíky jednou musí dojít, že rozhodne zbraň a pravděpodobně bojištěm že bude srdce evropské — země česká. A třeba Ce-

chové nebyli na válku připraveni, situace jejich nebyla tak beznadějnou, jak tvrdili rádcové Ferdinandovi, naopak, bylo lze na jejich straně vážně počítat s úspěchem — pakli bude jednáno jako v časech Žižkových ráz na ráz. Situace byla Čechům sice příznivější v dobách před rokem 1610, dokud žil francouzský Jindřich IV., ale i nyní nebylo zle o spojence; byli jimi především bojovný Karel Emanuel, vévoda savojský, zarputilý nepřítel Habsburků (jenž poslal Čechům na pomoc dobrodružného Nizozemce hraběte Arnošta z Mansfeldu se značným vojskem) a Bethlen Gábor, ctižádostivý šlechtic uherský, jenž r. 1613 z moci Porty turecké stal se knížetem sedmihradským. Jako v Čechách, i v Uhrách vřelo, i tam náboženské otázky rozpalovaly mozky, i tam prozíravější mužové hrubě obávali se protireformačních choutek Ferdinandových.

Švábů Maďaři ostatně nikdy nemilovali. Jiným spojencem bylo Holandsko, jež, poznavši tvrdou pěst protireformačního katana Alby, pomáhalo ochotně všem nepřátelům tehdejších katanů aspoň penězi. A nejvíce nadějí — když už vzpoura byla v plném proudu, když vyjednávání pominulo a řinčel meč — skládali Čechové na Fridricha Falckého — zetě anglického krále Jakuba, na muže, jehož poněkud špatně znali.

Už zmíněno, že Čechové krátce po defenestraci zvolili si provisorní vládu, třicetičlenné direktorium, jemuž v čelo postaven Václav Vilém z Roupova; zároveň nařízeno sbírat vojsko, jemuž měli velet generální lajtnant Matyáš Thurn (zaučoval se kdysi v Uhřích na vojáka a byl smělý), Lin-

hart Colona z Felsu, Jan z Bubna a Pavel Kaplíř ze Sulevic. Avšak vojenský lid scházel se poněkud liknavě. Od časů Husových i Žižkových mnoho se změnilo. Především tak mnozí čeští páni jen s velikou nechutí odhodlali se držet věc víry — a počítajíce s možností císařova vítězství, nechtěli se kompromitovat. Polovičatost Čechů byla počátkem konce, neboť neomezila se jen na aristokracii. I ve městech více řečí, nežli skutků. Čechové již odvykli válečnému řemeslu. A sedláci? Nevěděli jasně oč jde a drželi se stranou. Jejich sociální poměry byly smutné a nepomyslih, že může býti ještě hůře, zvítězí-li protireformace. Sedlák víc a více stával se hříčkou v rukách svých vrchností; někteří historikové soudí, že byla by česká válka jinak dopadla, kdyby stavové byli užili radikálního prostředku: osvobodit sedláky po stránce sociální a vést je v boj za víru. Leč, nepokročil už jejich úpadek až příliš, byli by hnuli se proti dělům? Vždyť nyní běželo o víru, o věc českému sedláku i měšťanu v dobách Žižkových nejvzácnější — a nehnulo to jimi... Co činili kněží evangeličtí všech stran? Nedrželi se také opodál? Je věru podivuhodno, že dvě stě let po Husovi a Žižkovi nespatřujeme v Čechách nížádného živelného ruchu národního, že bohatí lidé zapínají kapsu, když potřebuje vlast a že všichni téměř jen hledí, kterak by vyhnuli se všem povinnostem, vojnou ukladaným; je-li svolána hotovost zemská, šlechta i měšťanstvo posílá zmetky, nehodící se k ničemu, slabochy, třikrát přebírané a neochotně konající svoji povinnost,

při každé příležitosti sbírající od korouhví. A od počátku nutno vést válku pomocí drahého, najatého vojska, pomocí různých surových cizozemců, jimž nic po české zemi nebylo a nic po české víře. Tato setránka soldátská bojovala za žold, sloužila tomu, kdo lépe zaplatil, neznala ideálů. Kde zůstali protestantští kazatelé v oněch dobách? Nepozorujeme, že by si byly massy uvědomovaly tehda vážnost chvíle, že by vůbec byly vedeny. Nepůsobily Sasko, rex cerevisarius a doktor Hoe nějak na české lutherány, aby je zdrželi od rozhodného činu? A zdali Bratří až příliš neoddávali se nechuti ke zbraním? Už před zvolením Kalvínce Fridricha Falckého a před příchodem Skultétovým vidíme onu lhostejnost, která je nám prostě nevysvětlitelnou, povážíme-li, že jinak bylo v dobách husitských a v časích Poděbradových.

Snad ještě vícearáží pozorovatele, že Morava nepřipojila se k Čechám, dokud ji Thurn vojenským činem nepřinutil. Pan Karel Starší z Žerotína, nejznamenitější moravský šlechtic stran protiřímských, jenž v létě 1608 ukázal tak velikou agilitu — pro Matyáše a proti zákonitému pánu Rudolfovi, jenž tehda vyvolal zřejmou vzpouru — zůstává roku 1618 chladným, ba dokonce staví se ostře proti Čechům a svým vlivem drží na úzdě ty z moravských stavů, kteří jim přece chtěli pomáhat. Je záhadou, proč Žerotín takto jednal a žádné z dosavadních vysvětlení prostě nestačí, neboť ani jedno nepřiblížilo se pravdě.

V.

Vznikly-li hned na počátku Čechům nemalé nesnáze, císař nebyl v tom o nic lépe — Slezsko odpadlo od něho, také Lužice nepomáhala mu, stavové moravští zachovávali věrnost, leč přes to nebyli ochotni bojovat proti Čechům, chtěli zůstat neutrálními — a stavové Horno- a Dolnorakouští, vedení podnikavým Erasmem Tschernemblem, drželi s Čechy; jedni zřejmě připojili se k rebelii a druhí vyčkávali jen vhodného okamžiku. Také Uhři ohlíželi se více po Bethlenu Gáborovi, nežli po císaři. A Španělé i Poláci slíbili brannou pomoc, leč jedni byli hrubě daleko, nemohli tak snadno přijít a druhí rozvažovali, mají-li slib splnit, nebo ne. Slíbil totiž polský král, příbuzný Habsburků, leč Poláci málo dbávali svých králů a často jen z pouhé svévole znemožňovali splnění jejich slibů. Teprve o něco později, silné jesuitské agitaci podařilo se prosadit vyslání Lisovčíků na Moravu a do Čech.

Zatím byl císař odkázán na sebe, na svoje prázdné pokladny, neboť i katolická liga pod Maxmiliánem Bavorským jakoby kolísala; Maxmilián zkoumal terén, bál se, že zasáhne-li do války liga, zasáhne do ní i protestantská Unie, a že by v tom případě byly napadeny především jeho země. Císař také neměl schopných vojevůdců — hrabě Khuen byl více politikem, nežli vojákem, neměl talentu ani zkušeností nějak vevýznamných a Dampierre nebyl vůdcem o nic lepším; kdyby byli tehda Čechové rychle jednali,

kdyby byli ofensivně vyrazili proti císařským, hned na počátku mohli dosáhnout rozhodných úspěchů, strhnout Moravany a ustrašit ligu i rádce Ferdinandovy. V srpnu 1618 měl císař — na papíře — proti Čechům 12.800 Němců a 1400 Uhrů — poslední byli však vůbec nespolehliví a z prvních leželo mnoho v posádkách, takže úplné soustředění bylo by vyžádalo ještě hodně času. Při neschopnosti obou císařských vůdců (a Longueval Buquoy dosud nedorazil z Flander!), ofensivní výpad Čechů na Moravu a do Rakous, k Vídni, byl by musel působit na odporce přímo drtivě, neboť o zdaru nemožno pochybovat, kdyby — kdyby Čechové byli vůbec odhodláni jednat rozhodně. Thurn projevil u Budějovic dosti rozhodnosti, leč vojsko scházelo se líknavě, peníze ještě líknavěji; během června a července mohli Čechové postavit mohutnou armádu, kdyby byli chtěli; zatím v době, kdy Dampierre podnikal ofensivu do Čech, aby odlákal Thurna od Budějovic a snad vyvolal v Čechách protirevoluci, stavové čeští disponují nejvýše 12.000 vojáky, ačkoli sněm povolil 16.000 — a proto nelze s mocí tak nepatrnou i dobývat Budějovic, i podnikat ofensivu do Rakous. Budějovice byly klíčem k Čechám, držely k císaři jako Plzeň, a byly tedy hrubě důležité, leč nebylo by úspěšnější nechat Budějovic a vtrhnout na Moravu i do Rakous, dokud císař nemá vojska, ani vojevůdců? Morava byla by se pravděpodobně hned rozhodla pro věc českou, protože snášela stejný náboženský útisk a vliv dvaceti korouhví Thurnových byl by převážil škodlivé

vlivy Žerotínův, Dětřichštejnův, Valdštejnův, jakož i Lichtenštejnův, stavovské vojsko moravské bylo by sesílilo armádu Thurnovu — na pozorování Budějovických stačila by slezská pomoc a několik rot zemské hotovosti, neboť císařští byli by nuceni vést válku v Dolních Rakousích a při svoji slabosti neodvážili by se ofensivních podniků od Budějovic.

V první polovici srpna 1618 vtrhl Dampierre, shromáždív asi 6000 císařských, do Čech; směřoval k Jindřichovu Hradci páně Slavatovu, k němuž dorazil 14. srpna; počítal, že měšťané, za pánů z Hradce a za Slavaty pokatoličtění, otevrou mu brány — leč Hradec byl osazen stavovskými, a ti se nedali. Spálil tedy Dampierre předměstí, okolní vesnice a ustoupil, stanul u Bystřice na hranicích českorakouských. Zatím hrabě Khuen s druhou částí císařské armády vyčkával, zdali Moravané dovolí mu průchod k Jihlavě. Když brněnský sněm svolil, Khuen spěšně protáhl Moravou k Polné, již dosáhl 2. září, také nový nejvyšší velitel císařských Karel Bonaventura Longueval hrabě Buquoy, jediný generálporučík, který mohl císaři onu vojnu vyhrát — protože byl vůdcem neobyčejně opatrným a proslulým svojí úžasnou váhavostí. Nyní také vyrazil Dampierre, jenž měl se spojit s armádou Khuenovou u Německého Brodu. Odtud hnul se Buquoy s oběma armádami k Čáslavi, se zřejmým úmyslem udeřit na Prahu, kde právě zasedal stavovský sněm. Na sněmu pokoušela se oposice katolická, spojená se starotrakvisty, o nějaké léčky, pletichy, leč nepochodila.

Hrabě Thurn položil se s vojskem stavovským u Čáslavi, aby zabránil císařským v postupování na Prahu. Ani jedni, ani druzí neodhodlali se k bitvě — Buquoy z vrozené váhavosti a Thurn proto, že vyčkával slezské pomoci pod Krňovským. Císařští řádili v Čechách přeukrutně, Gindely poznamenává, že v Jeníkově upekli prý domáciho faráře na rožni, že prznili ženy a dívky a pak vláčeli je, uvázané na koňské ocasy — sám Buquoy tohle řádění nezapírá, leč sváčí je na Maďary! Taková zvěrstva popudila na císařské selský lid a sedláci, když běželo o jejich kůži, dovedli chopit se cepu nebo vidlí a zamordovali hojnou kopu zatoulaných císařských soldátů; za krátko Buquoyovi nedostávalo se potravy pro lidi i píce pro koně — na spížování nebylo ani pomýšlení. Vojsko Thurnovo bylo v polovici září sesíleno lidem Hohenlohovým a na počátku října Slezany pod markrabětem Krňovským. Buquoy nedočkal, ustoupil k Ledči a koncem října k Hradci a k Budějovicím. Thurn zatím porazil Dampierra u Pelhřimova (3. listopadu) a zpola rozprášil jeho vojsko; pak počal honit druhou armádu, Buquoyovu, dohoniv ji 9. listopadu mezi Veselím a Lomnicí, poblíž Budějovic, porazil ji dosti krutě. Sám Buquoy, raněn, musel uprchnout z bojiště. Dne 21. listopadu dobyl generál Mansfeld na císařských Plzně. Dne 25. listopadu přešel plukovník Jindřich Slik se 4000 Čechů dolnorakouské hranice a za ním táhl s větší mocí sám Thurn. Generál Hohenlohe s částí mansfeldského lidu obléhal Buquoye v Českých Budějovicích. Rok 1618 končil pro cí-

sařské hrubými nezmary, škodou až příliš citelnou.

Leč také Čechové trpěli v poli mnohými nemocemi, jež armády jejich decimovaly; pro císaře verbována za španělské a papežské dukáty nová vojska téměř ve všech zemích a bylo jisto, že na jaře bude moci opět nahradit ztráty. Čechové však vyčerpávali se — a více nežli nemocí škodila jim nesjednocenost vůdců, revnivost, neochota pomoci jeden druhému. Hohenlohe, Čechy nazývaný Hollach, byl neschopným vůdcem a při tom úžasně ctižádostivým, velikým intrikánem a daleko více uškodil české věci, nežli prospěl. Hrabě Mansfeld byl sice talentovaným vojákem, ale při tom surovcem i kořistníkem a oba tyto pány bylo lze grošem získat. Ve válce, v níž jde o bytí i nebytí národa, takoví vůdové nejsou na místě. Hrabě Thurn, o jehož upřímnosti, dobré vůli nelze pochybovat, zdá se, neměl dosti autority ani mezi pány stavu, ani u vojska — tahle otázka měla by být jednou zevrubněji vyšetřena! A když později nad jmenovanými vůdci ustanoven byl nejvyšší, Kristián kníže z Anhaltu, bylo již pozdě, rozklad příliš pokročil, intriky Hollachovy otrávily vzduch. Ostatně kníže z Anhaltu byl teoretikem, chyběly mu tak mnohé praktické vědomosti a především vůbec neznal terrainu, na němž mělo být rozhodnuto o české věci.

Také císařův Buquoy byl cizozemcem, také Buquoy neznal bojiště, avšak císařští měli úkol snadnější: po nezdařené ofenzivě k Čáslavi omezovali se na defensivu, na hájení Budějovic a

Vídně a ničeho rozhodného nepodnikali. V jejich zájmu bylo protahovat vojnu do onoho okamžiku, kdy budou moci napadnout Čechy ohromnou přesilou a porazit vyčerpané — v zájmu Čechů pak bylo ukončit válku co nejdříve, mohutnými několika údery, aby nenastala dlouhou válkou ochablost ducha a touha po míru, třeba hrubě špatném.

VI.

20. března 1619 zemřel císař Matyáš, aniž podařilo se mu dosáhnout smíru s Čechy. Také jeho dědic, Ferdinand II. pokoušel se — na oko — o smír, leč stavové čeští mu nedůvěřovali. Dne 19. srpna jednohlasné sesadili Ferdinanda s českého trůnu a dne 26. srpna 1619 zvolili si králem Fridricha Falckého, zetě anglického krále Jakuba.

Kandidátů bylo několik; lutheráni byli pro saského kurfirsta Jana Jiřího; mluvilo se také s úctou o savojském vévodovi Karlu Emanueli, jenž od počátku podporoval Čechy armádou Mansfeldovou, o dánském králi Kristiánovi a o sedmihradském Bethlenu Gáborovi... Pro Fridricha Falckého mluvilo mnoho, a mnoho mluvilo proti saskému Janu Jiřímu; tento „rex cerevisarius“ byl proslulým opilcem a surovcem, jehož sami Sasové považovali za veliké zlo; stál-li Jan Jiří vážně o českou korunu, nevíme; později vyjadřoval se, že by byl vůbec nepřijal volby, ač takovým výrokům nelze věřit; víme, že po volbě spojil se s císařem proti Čechům,

a to ukazuje, že volba nebyla mu lhostejná. V Praze z panského stavu hlasovalo 35 pro Fridricha Falckého a jen 4 pro Jana Jiřího. Stav rytířský odevzdal 110 hlasů pro Fridricha a jen 3 pro Sasa, posléze stav městský jednohlasně volil Falckého. Obdržel tedy Sas jen 7 hlasů a ostatní kandidáti nic. To rozhněvalo nejen saského kurfirsta, ale i savojského Karla Emanuele, jenž od té doby Čechům podporu odepřel.

Fridrich Falcký byl teprve 23 let stár, tedy nezkušený, lehkomyšlný mladík, jenž nikterak nehodil se do poměrů tak napiatých, za nejvyššího vůdce v politickém zápase, největším ze všech, co jich znaly dějiny. Rázný panovník byl by snad mohl českou věc ještě zachránit — nikoli snadně, neboť po Mansfeldově porážce u Záblatí vojenská situace přešlula se na prospěch císařských, jimž téměř denně docházely nové posily. Čechové doufali, že Fridrich Falcký strhne k účinnější pomoci unii protestantskou, Nizozemce i Anglii, zvláště to, že byl chotěm anglické princezny, v Čechách pro něho mluvilo — avšak marny naděje, anglický král Jakub I. byl podivný pavouk, slaboch, zvláštní „politik“ — osnoval právě plán spolku anglošpanělského, jenž měl býti spečetěn vzájemnými sňatky — obě říše staly by se největšími mocnostmi koloniálními a vytlačily by z kolonií všechny konkurenty — tomuto plánu obětoval Jakub I. prospěch svojí dcery Elišky, choti Falckého. Obětoval ho vidině, která selhala. Čechům tedy nedostalo se účinné pomoci, jediné plus roku 1619 jest spolek s Moravany a dohoda s Bethlencm Gáborem

Sedmihradským. Také Lužičané odhodlali se připojit k povstání, leč hrubě neprospěli.

Moravany bylo nutno přinutit — země s napětím sledovala vývoj událostí, sympatisovala s Čechy, leč tři skoalovaní náčelníci, Karel Starší z Žerotína (Český bratr!!), Karel z Lichtenštejna a kardinál Ditrichštejn, biskup olomoucký, drželi zemi na uzdě, ovládali sněm, umlčeli opozici. Vojsko bylo v jejich rukách a přátelé odboje neodhodlali se k ráznému činu, ačkolí Čechové mnohokrát je vybízeli k připojení se. Vpadl tedy hrabě Matyáš Thurn s vojskem na Moravu. Dne 23. dubna 1619 vtáhl do Jihlavy, kdež přijat s plesáním a spěchal k Znojmu, aby odtud znemožnil jakýkoliv pokus o vliv císařských na Brno. Dne 2. května 1619 na popud Ladislava Veleny z Žerotína stavové i lid v Brně prohlásili se solidárními s Čechy a dne 11. května totéž přijal moravský sněm; vliv Karla z Žerotína pominul, že už pozdě pro českou věc!

Hrabě Thurn obrátil se nyní do Rakous. Na počátku máje 1619 překročily Thurnovy prapore hranice dolnorakouské a počaly obklopotvat město Lávu. Thurn měl hodně vojenského lidu; avšak neměl děl, zvláště těžších, potřebných k obléhání pevností, boření hradeb. Těch několik nestatečných kartounů, nad nimiž poroučel známý cestovatel Křištof Harant z Polžic, nestačilo na pobožení zdí a proto hrabě z Thurnu u Lávy musel se pokusit o vyjednávání; dne 31. května došlo k dohodě a Thurn obrátil se nyní rovnou k Vídni. I tu běželo o politickou ofensivu. Thurn dobře věděl, že násilím Vídňě ne-

dobude, ale doufal, že dolnorakouští stavové budou následovat stavů moravských, jakmile uvidí jeho korouhve. Měli k tomu dost chuti, hrozili už císaři Ferdinandovi II., leč ustrašilo je vojsko St. Hilaireovo a neodhodlal: se k zjevnému odboji. Thurn, nemaje stále těžkých děl, jen znepokojoval Vídeň a po několika dnech (14. června 1619) odhodlal se ustoupit od města. Daleko citelnější nezdar potkal Čechy v oné době poblíž Č. Budějovic: dne 10. června poražen Buquoyem u Záblatí hrabě Mansfeld tak rozhodně, že jen s hrstkou lidí uprchl; druhý český vůdce, hrabě Hollach, jenž stál opodál a mohl pomoci, nepomohl. Nezdar u Vídně a porážka u Záblatí jsou rozhraním mezi zdarem a nezdarem — nyní již česká věc byla ztracena i přes připojení se Moravanů a přes slíbenou pomoc Bethlenovu, neboť císaři stále přicházela na pomoc nová vojska z Itálie, ze Španěl, z Nizozemí — v červnu 1616 je Ferdinand vojensky silnějším nežli: jeho odpůrci a převaha — až na řídké okamžiky — již stále zůstává na jeho straně. Porážka u Záblatí depresivně působila na českou mysl, ale nikoli tak, aby probudila celý národ; tajným přátelům míru dodala mysl i nepřátele Říma nepoučila o tom, co třeba učinit. Českému vojsku, vlastně oněm houfům, za žold kdo ví kde najatým — nedostávalo se jakéhokoli nadšení pro věc, nebo aspoň porozumění pro věc; ono bojovalo za žold a tento žold vyplácen byl mu tak nepořádně, uboze, že vojsko často „stávkovalo“ — a odpíralo bojovat právě ve chvílích nejdůležitějších, kdy bylo by lze dosíci velikých strategických vý-

hod, kdyby vojsko neodepřelo jakoukoliv činnost na tak dlouho, dokud mu nebude vyplacen žold. A peněz nebylo — berně scházely se hrubě pomalu, nikdo neuvědomil si pravdivost pořekadla: bis dat qui cito dat — a bernictví bylo divně organisováno, či lépe řečeno, vůbec neorganisováno. Ani konfiskace jmění některých římských stranníků jako Zdeňka Lobkovice, Bořity z Martinic atd. nevytrhly Čechy z tísně.

Občasné vzpoury „českého“ vojska mohly poučit stavy o skutečném stavu věcí, mohly jim otevřít oči a přimět je k rázným činům, k obětavosti — leč stavové opíjeli se anglofalskými fantasiemi a když v druhé polovici r. 1619 zahájil nepřítelství proti císaři Bethlen Gábor, vévoda Sedmihradský, opájeli se fantasiemi uherskými, plesali — a ukázalo se, že plesali předčasně. Bethlen Gábor posel z chudé šlechty a byl řemeslným válečníkem, smělý voják, ale opilec a člověk poněkud příliš divného charakteru. Ke konci srpna vytrhl do pole, ke Košici, jíž — s pomocí měšťanstva košického — dne 5. září 1619 dobyl Bethlenův podvůdce Rákoczy. Druhý generál Sedmihradského, pan Széchy, táhl k Prešpurku, aby zabránil soustředění císařských. K Prešpurku směřoval také sám Bethlen a 14. října zmocnil se větší části města. Brzy poddal se mu i hrad. Nyní Bethlen ohrožoval Vídeň.

Po nezdaru Čechů u Vídně a po kruté porážce u Záblatí tedy opět přicházely zprávy, které vzpružily ducha a podněcovaly fantasie; Moravané pod Tiefenbachem zvítězili 5. srpna 1619 nad císařským generálem Dampierrem a nyní při-

cházel Bethlen Gábor s velikou mocí — kdo dbal by takové „maličkosti“, jakou byl úplný rozklad české armády? Avšak tato „maličkost“ rozhodla. Generál Buquoy rozhodl se ustoupit z Čech, aby mohl bránit Vídeň proti vzbouřeným Uhrům, kteří se mentem přidávali k Bethlenovi — kdyby jej za tohoto ústupu byli mohli Čechové napadnout v defilé vltavském, jistě trojnásob oplatili by mu Záblatí — leč právě v oné chvíli rozhodné opět české vojsko odepřelo poslušenství vůdcům, stávkovalo. Teprve po několika nenahraditelných dnech upokojilo se a Hollach vedl je do Rakous, aby spojil je s Thurnovým. Stalo se u Vülfersdorfu 23. října. V listopadu Thurn přešel Dunaj a spojen s částí lidu Bethlenova, porazil 26. listopadu 1619 Buquoye u Mostu nad Litavou a zatlačil jej do Vídně. Došlo k druhému obklíčení tohoto města, avšak Thurn opět neměl kloudné dělостřelby a v noci z 5. na 6. prosince odťáhl od Vídně, neboť uherský šlechtic Jiří Homonnay, katolík, veliký nepřítel Bethlenův, seřal v Polsku vojsko, vpadl do Uher, ohrozil tým Bethlenovy výpravy, porazil Rákoczyho u hradu Stropka tak důkladně, že hetman hajduků uprchl jen s pěti lidmi — ostatní zahynuli. Bethlen rychle musel od Vídně a Thurn sám nesměl tu prodlévat — Buquoy smělým výpadem mohl by jej odříznout od Moravy, od Čech! Nebýt Homonnaye a polských kozáků, tentokráte bylo by se asi podařilo dobyt Vídně a zajat císaře i přes nedostatek děl, neboť Vídeň neměla vůbec žádných zásob a za týden asi byl by ji hlad dohnal ke kapitulaci. V tom případě ovšem byla by válka rozhodnuta ve prospěch Ce-

chů — ač-li nepodařilo by se Ferdinandovi II. ujít v přestrojení z města, anebo protepat se s lidem Buquoyovým do Štýrska. Thurn ustoupil k Eggenburku, mezi Dunají a Znojmem, aby odtud hájil Čech i Moravy.

Rok 1619, druhý rok válečný, končil nerozhodně, ani jednu, ani druhou stranu nepřiblížil k cíli vojensky — leč země česká byla vyčerpána a vojsko rozmrzelé.

VII.

Nadešel smutněpamátný rok 1620, rok české porážky a počátek všeho utrpení národa. Císař už v říjnu 1619 uzavřel dokonalou spojeneckou smlouvu s Maxmiliánem, vévodou Bavorským a s katolickou ligou — také protestantské Sasko poskytlo mu pomoci proti českým souvěrcům. A Poláci nejen že podporovali Homonnaye, bojujícího proti spojenci Čechů, ale i na Moravu a do Rakous vypravili značný houf Lisovčíků, kteří zvláště ve Slezsku a na Moravě počínali si jako divoši. Poláci porazili Dolnorakušany u Rohů a spojili se s Buquoyem. Také Španělé poslali nové vojsko.

V červenci započato rozhodné tažení. Maxmilián Bavorský, jehož armádám velí zkušený Czerklaes Tilly, vtrhl 24. července 1620 do Horních Rakous, u Hájů rozprášil povstale hornorakouské sedláky. 23. srpna vytrhl z Lince proti knížeti Anhaltskému, jenž dosud ležel nečinně proti Buquoyovi v Dolních Rakousích. Nadešla doba manevrování, pochodů a protipochodů; císař obává

se o Vídeň, protože Bethlen Gábor zdolal odpůrce a leží s vojskou v Prešpurku, leč Maxmilián chce rázně ukončit válku a naléhá na vpád do Čech, na pochod k Praze, je jist, že Čechové přijmou bitvu, půjde-li o Prahu. Vojsko ligistskocísařské táhne tedy k Č. Budějovicím, k Písku, k Plzni, obsazené Mansfeldem, k Rakovníku, odtud náhle obracejí na Unhošť, na Prahu.

Dne 8. listopadu 1620, za chmurného, mlhavého jitra, stanula obě vojska proti sobě na Bílé Hoře, nedaleko Prahy. České vojsko, sesílené Uhry, zaujalo posici hrubě zřetelnou, téměř nedobytnou — leč král Fridrich, ačkoli vůdci už dříve upozorněn, ničeho neučinil, aby posice byla sesílena; ani není nástrojů, ani potravin a vojsko je pochody unavené, zpomrzlé, rozbíhá se. Takové vojsko nevěří ve vítězství a bije-li se vůbec, bije se chabě.

Čechům na Bílé Hoře velel kníže z Anhaltu spolu s Hollachem. Thurnem a uherským Kornissem, císařským Tilly s Buquoyem, který však byl raněn v šarvátce u Rakovníka. Spojené vojsko ligistskocísařské bylo o něco silnější českého; první odhadují na 26 až 27 tisíc mužů, druhé na 21 až 22 tisíc. Už večer před bitvou byli Uhři přepadeni v Ruzyni a pošavlováni, rozbiti, mrazeni. Po ránu došli spojenci pod Bílou Horu a ohledávají postavení Čechů; opatrný Buquoy nechce přijmout bitvy, soudí, že postavení Čechů je velmi silné a navrhuje odchůzku motolským údolím k Praze — vojensky naprosto nemožnou, neboť v úzkém defilé mohli by být spojenci hravě Čechy rozdrceni. Tilly je pro útok, pro bitvu.

Konečně přijat návrh neapolského plukovníka Spinelliho, aby byla svedena šarvátká, pokus o zdar, že na odstup vždycky dost času.

Po poledni začíná bitva. Začíná ji obrněná jízda Lamotteova a Gauchierova. Na počátku Češi bijí se, leč za krátko projevuje se duch odboje v jejich řadách; zpromrzelé mužstvo, jemuž páni už dlouho žoldu nevyplatili, odhazuje zbraň a utíká s pole. I četná uherská jízda prchla, aniž vystřelila, aniž tasila šavlí. Hořko člověku mluvit o této bitvě, již podobné Čechy nepamatují; před dvěma sty lety hrstka špatně ozbrojených Žižkových sedláků pobíjela ohromná vojska — dvě sta let proměnilo však Čechy k nepoznání. Není však ani tato bitva bez skvělých momentů; čeští dělostřelci (děla obsluhují rození Češi) bijí se jako v dobách Žižkových, neuhnou od svých kusů, pálí do posledního okamžiku a hynou na svých lafetách; slavný je útok jízdy prince Kristiána Anhalta mladšího, jenž snad byl by obrátil spojenou armádu ligistskokcísařskou na útěk, kdyby Čechové ještě měli posilu. Slavný je zápas Moravanů Šlikových, kteří u obory mřeli mužně jako žádný jiný regiment.

Hlavní bitva netrvala déle nežli půl hodiny — pak ještě nějakou chvíli vraždilo se... A české armády už nebylo. Uhři uprchli přes Vltavu, zbytky vojsk utekly do Prahy i s vůdci, leč dále bít se nechtěly, na hájení Prahy ani pomyslení. Král hodoval, když bitva vřela — a když uviděl prchající vojsko, rozhodl se utéci z Prahy, ze země. S ním mnoho úředníků, předních aristokratů — a když to viděl pražský lid, pozbyl nadobro

srdce, o hájení Prahy nikdo nemluví, ačkoli město mohlo se držet a udržet, zima byla by od hradeb zapudila nepřítele. Zavládla všeobecná pokleslost myslí, desorganisace. Vítězné vojsko ligistskokísařské bez odporu vešlo do staroslavné hlavy českého království. A řádilo tam bohopustě...

Mansfeld, jenž držel Plzeň, vyjednával s císařskými. Tihle cizozemci nebyli spolehliví.

A nadešly dny hrůzy, dny ortelů; na staroměstském rynku 21. června 1621 popraveno 27 předníchů častníků odboje. Množství jiných pozavíráno. A téměř všem skonfiskován majetek, některým všecko, některým téměř všecko. Majestát Rudolfův roztržen, české království dáno v plen Lichtenštejnovým dragounům a jesuitům, jedni sáhli na tělo a druzí na duši...

VIII.

Kterak vysvětlit si tak ohromný, kormoutlivý neúspěch? Země, která před dvěma sty lety dobrých patnáct let bránila svobodu svědomí a ubránila ji proti ohromné přesile, je nyní zdolána v necelých třech letech a silami, které její síly o mnoho nepřesahovaly — to věru zaráží! Nelze všechno svést na cizozemské vůdce a na cizí žoldnéře; pravda, Hollach je velký intrikán a Mansfeld ctižádostivý i nespolehlivý, Kristián z Anhaltu nemá hrubě mnoho zkušeností na poli válečném, avšak kdyby se řádně žoldnéřům platilo, bili by se také lépe — vždyť i císařův a ligistický lid je z hrubé většiny čert ví kde naverbovaný. Pravda, Španělové a Vlaši Buquoyovi mají více

náboženského fanatismu — byli vychováni v nenávidění kacířů, vyšli z bigotního prostředí.

Povrchní pozorovatel viděl by příčinu úpadku v lhostejnosti Čechů k věci, o níž běželo a protože zde běželo i o samostatnost státní i o víru, mohl by tvrdit, že obé Čechům bylo překonaným stanoviskem, bezcennou cetkou. A přece není to pravda. Oni Čechové, kteří r. 1620 nedovedli umírat za svoji víru, přece se jí nezřekli, když měli volit mezi chudobou exilu v dálné cizině a domácím blahobytem, zajištěným, pakli upustí od svých „bludů“. Titěž Čechové tvoří pak po dvacet, pětadvacet let elitu armád švédských, saských — exulanti bijí se jako lvi na všech těch bojištích nespočetných a lid, který musel zůstat ve vlasti, přes všechny dragonady a jezuitské praktiky po šedesát let uhájil si vědomí svého příslušenství k duchu Husovu — když byl vydán císařem Josefem II. tollerannční patent, velicí tisícové hlásí se k bývalé české víře. A statisíce jich uprchlo z Čech kdykoli se udála příležitost, protože víra byla jim nad vše. Proč tedy r. 1620 věc česká je dána ve psí?

Vinna je česká lehkomyšlnost, polovičatost. Je jisto, že k válce bylo by došlo, i kdyby nebylo hraběte Thurna — že český národ byl provokován a vyprovokován k činům, jisto je, že by se bylo v těch provokacích neustalo, dokud by nevedly k cíli, to jest k úplnému pokoření českých stavů a přinavrácení Čech, Moravy, Římu. Takový byl zřejmý cíl strany pod jednou a byla by od něho neuhnula, kompromis nebyl by možný. Tedy k utkání obou stran muselo dojít — ale

když k němu došlo, Čechové jasně neuvědomili si podstaty situace, neuvážili, že v takovém zápolení, k němuž Řím chystal se přes šedesát let, není možný kompromis — mnozí věřili v kompromis (i pan Karel Starší z Žerotína!!) a proto v boji nechtěli zacházet příliš daleko, nechtěli spálit za sebou mosty. A přece nic jiného nezbyvalo! Měli jsme tehda mnoho stran v národě a ony strany, pokud byly protiřímské, semkly se k boji proti Římu, leč neúplně, straník nepřekonal v sobě úplně stranníka, zůstalo v duších, v myslích tak mnoho z toho, co Čechy dříve dělilo ve strany. Chceme-li dosáhnout vítězství, musíme napřed překonat sama sebe!

Běželo o mnoho, o vše, čeho bylo třeba k vývoji, ale zda-li proto lutheráni, novoutrakvisté, přestali nenávidět Kalvínce a Bratry, zda-li Skultétus uvědomil si vážnost situace, zda-li neprovokoval také — a zda-li saský dvorní kazatel Hoe nenašeptával potají českým lutheránům, novoutrakvistům, že v této válce neběží o jejich víru, tu že jim zabezpečí saský kurfirst? Mnoho bylo psáno o příčinách bělohorské porážky, ale zůstalo dosud mnohé nevysvětleno. Soudím, že leccos mohlo dopadnout jinak, kdyby každému Čechu bylo jasno, že kostky jsou vrženy a že nyní třeba jen činů a činů. Že protivná strana vytáhla ubít ducha Husova, ducha české reformace; aby tohoto cíle dosáhla, že musí ubít politickou samostatnost národa, vylidnit kraje ohněm i mečem, naplnit je bédou, nářkem, krví i slzami. Kdyby to vše bylo bývalo jasno každému hned

od počátku, pak ovšem situace byla by se utvářela podstatně jinak. Mohli-li neznat Čechové svých odpůrců? Mohli-li neznat jejich cíle? Snad byli přílišnými optimisty, snad nevěřili v uskutečnitelnost oněch cílů nepřátelských, leč škodí-li národu přílišný pessimism, škodí i přílišný optimism !

Národy žijí svými ideami. Český národ ležel už v hrobě, ale neumřel, probudil se, neboť duch neumírá, vrací se, dokud jsme ho sami nezapudili, dokud jsme se ho nezřekli vlastní malomyslností. Duch, jenž nám po Bílé Hoře odešel, ale vrátil se, je duch Husův, duch táborské demokracie. A duch ten bohda na věky už bude přebývat s námi....

